

*Ja nisam pesak
na kom se crtaju krila
niti rešetke na prozoru.
Ja nisam samo kamen koji,
po obalama,
stvarajući novo kamenje,
valjaju plima i oseka.
Ja sam uvo priljubljeno uz školjku
života, ja sam graditelj i rušilac,
sluga i gospodar, ja sam
tajna.*

*Našim četirima rukama pišemo komad
za pozorišne daske mog vremena:
moja sudbina i ja.
Ne uspevamo uvek da se usaglasimo,
ne uspevamo uvek da jedna drugu
shvatimo ozbiljno.*

| U potrazi za odgovarajućim tonom

Kakva je ovo knjiga? Možda je nastavak knjige *Rio do meio*,* iz 1996. Napisana je na isti način, vraća se na brojne teme kojima se često bavim. Čitavo moje stvaralaštvo je elipsoidno ili kružno: isti zapleti i ličnosti proviruju tu i tamo sa novom maskom. To je zato jer se u meni nisu istrošili, još pričam o njima. Verovatno ću nastaviti tako do poslednjeg reda poslednje knjige.

Dakle, kakva je ovo knjiga?

Ne bih je nazvala knjigom „eseja“, jer mi svečani ton i teorijska osnova koje ovaj termin nalaže nisu bliski. Svakako nije reč o romanu niti o pripovetkama. A nije reč ni o savetima – jer nemam nikakve pametne savete.

Kao i u drugim oblastima delovanja, i u književnosti se pojavljuju novi načini rada i stvaranja, kojima su potrebni novi nazivi. Neka svako po sopstvenom nahođenju da ime ovoj knjizi. Za mene je ona šaputanje čitaocu na uvo, koje mnogo volim i kom pribegavam u svojim romanima i pesmama – poziv čitaocu da dođe i razmišlja sa mnom.

Ono o čemu pišem rađa se iz mog ličnog sazrevanja, iz mog životnog puta, punog uspona i padova, svetlih tačaka i mračnih predela. Na tom putu shvatila sam da život ne plete samo mrežu gubitaka već nam nudi i niz dobitaka.

* Portugalski: Reka u sredini. (Prim. prev.)

Ravnoteža na našoj vagi mnogo zavisi od onoga što umemo i što želimo da vidimo.

Srećem prijatelja, priznatog pijanistu, i pričam mu da počinjem da pišem knjigu, ali da, kao i uvek na početku svakog novog dela, još tražim odgovarajući „ton“.

Neobično mu je, dakle i pisci traže „ton“? Smejemo se, jer otkrivamo da oboje tragamo za istim: za svojim tonom. Za tonom svog jezika, svoje umetnosti, i – ovo važi za svakoga – za tonom svog života. U kom tonu želimo da ga proživimo? (Nisam pitala: u kom tonu smo *osuđeni* da ga proživimo.)

U polutužnim tonovima, u nešto svetlijim tonovima, užurbano i površno, ili proživljavajući radost i uživanje naizmenično s trenucima duboke zamišljenosti.

Protrčavajući samo po površini ili uranjajući povremeno i u duboke vode.

Rasejani bukom oko sebe ili osluškujući glasove u pauzama i tišinama – svoj glas, tuđi glas.

Naš ton biće ton sumnje i nepoverenja ili će biti terasa koja se otvara i gleda na beskrajni predeo?

To delimično zavisi i od nas.

Mi smo na instrumentu svog muziciranja – zajedno sa sudbinskim događajima, genetikom i slučajem – štimeri i umetnici. A pre svega smo stvaraoci sopstvenog instrumenta. Što izazov čini težim, ali i mnogo privlačnijim.

Sedim za kompjuterom i razmišljam o tonu ove knjige, koji moram da pronađem. Osećam ga, na samom početku, kao šapat upućen čitaocu:

„Dođi da razmišljaš sa mnom, dođi, pomози mi u istraživanju!“

Iako je reč o intimnom razgovoru, ova knjiga će u određenim trenucima biti veoma surova: govorim o tome kako smo važni, dobri i sposobni, ali takođe govorim i o tome kako smo često isprazni, kako smo prečesto osrednji. Govorim o

tome kako bismo mogli biti mnogo srećniji nego što najčešće sebi dozvoljavamo da budemo, ali i o tome kako se plašimo cene koju za to valja platiti. O tome kako smo kukavice.

Međutim, ovo će ipak biti knjiga koja daje nadu: ja sam od onih koji veruju da je sreća moguća, da je ljubav moguća, da ne postoje samo mimoilaženje i izdaja, već i nežnost, prijateljstvo, saosećanje, etika i pažnja.

Mislim da na tečaju svog bitisanja moramo da naučimo ono u šta niko ne veruje, da naučimo da „budemo srećni“. (Vidim kako se pred ovom mojom romantičnom tvrdnjom mršte mnoga čela.)

Svako na sopstvenom putu i sa sopstvenom posebnosću.

U umetnosti kao i u međuljudskim odnosima, među koje pripadaju i različite ljubavne veze, plivamo uzvodno. Pokušavamo da postignemo nemoguće: potpuni spoj ne postoji, deljenje svega nije izvodljivo. Ono suštinsko nije moguće podeliti: ono je neprestano otkrivanje i strah, slavlje ili prokletstvo svakog od nas – u samoći.

Pa ipak, u razgovoru ili u tišini, u pogledu, u postupku punom ljubavi, moguće je, kao u nekom umetničkom delu, napraviti otvor. Otvor kroz koji će proviriti umetnik i njegov posmatrač ili čitalac, zajedno – poput ljubavnika.

I tako, tu i tamo izgrebemo kolena i ruke, ali ipak idemo dalje.

Zbog toga pišem i zbog toga ću nastaviti da pišem: kako bih u čitaocu koga zamišljam – zameni za izmišljenog prijatelja iz detinjstva? – probudila želju da u sebi potraži i podeli sa mnom svoje brojne nemire i ono što radimo s vremenom koje nam je dato.

Jer bi živeti – do poslednje misli i poslednjeg pogleda – trebalo da znači menjati se.

Ono što pišem ovde nije najobičnije sanjarenje. Ja sam žena svog vremena, a o njemu želim da posvedočim na način na

koji umem: puštajući mašti na volju ili pišući o bolu i zabrinutosti, o protivrečnosti i veličanstvenosti; o bolesti i smrti. Žaleći zbog reči izgovorenih u pogrešnom trenutku i ćutnje u času kada bi bilo bolje da sam nešto rekla.

Neprestano pišem o tome da smo odgovorni i nedužni za ono što nam se dešava.

Mi smo stvaraoci dobrog dela svojih izbora i propusta, smelosti i uspavanosti, svoje nade i bratstva ili svog nepoverenja. Pre svega treba da odlučimo kako da iskoristimo i osetimo *svoje vreme, koje je zapravo uvek sadašnje vreme*.

Ali smo i nevine žrtve tragičnih događaja i surovih slučajeva koji nam odnose ljubavi, draga bića, zdravlje, posao, sigurnost, ideje.

Tako da je moj pogled na ljudsko biće, na sebe samu, protivrečan, baš kao što smo protivrečni i mi sami.

Mi smo preobražaj, mi smo proces. A to nas uznemirava.

Tok dana i godina, decenija, donosi nam intelektualni razvoj i proširenje znanja, a ne samo gubitak i ograničenje. Kad se posmatra iz tog ugla, postajemo gospodari, a ne sluge. Ljudi, a ne prestrašene životinjice koje sumanuto jure ne znajući tačno zašto.

Ako moj čitalac i ja obostrano prihvatimo ovaj ton, ovaj početni monolog pretvoriće se u dijalog – iako ja nikada neću videti lice svog sagovornika koji će u stvari postati deo mene.

U tom slučaju će moja umetnost dostići neku vrstu cilja.